

וכן בקרן אורה צידד שאין לפסול כהן שאין בקומצו שני זיתים, ולכך הרמב"ם השמיט דברי הירושלמי. ורצה לפרש שזה שאמרו 'אין קומץ פחות משני זיתים' – אינו דין אלא מציאות, שכל כהן קומצו מכיל כן, אלא שהעיר מלשון הרמב"ם.

'אברין שסידרן וסידר עליהן את המערכה מהו... תיקו. בעי רבי יצחק נפחא, אברין שסידרן בצידי המערכה מהו... תיקו'. הבעיה השניה שייכת רק לפי צד אחד בבעיה הראשונה שאין מועיל לסדרן מתחת לעצים, כי אז יש מקום לדון כשהם לצדם. אבל לפי הצד שמועיל תחתם, ודאי מועיל מן הצד. [והיות ולא נקטו כאן לשון 'אם תמצי לומר', אנו נוקטים להלכה שהדבר ספק בשתי הבעיות. כי רק כאשר הגמרא מפרשת 'אם תמצי לומר', נוקטים אנו להלכה כאותו הצד – כאשר כתב בבית שמואל אה"ע קכב (ובח תודה עפ"י מעין גנים. וכן צדד בקרן אורה).

א. לפי זה צריך לפרש מה שאמרו דלמאן דאמר 'על' ממש לא תיבעי לך, היינו רק לפי ההנחה שמתחת אין מועיל, וכנראה כן פשוט לו לרבי יצחק נפחא, אבל לחזקה יש להסתפק גם למ"ד על ממש.

ב. ע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ג קכג.

ג. שתי בעיות שלא נאמר בהן 'את"ל', אך נאמר 'תיקו' רק פעם אחת – עב"ח ופר"ח או"ח קכב. הובאו ביד מלאכי פט; שער המלך אישות ב, י; חדושי מהר"ף חיות חולין ל: וי"ל.

דף כז

'כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר על בסמוך, מאי... או דלמא על העצים דומיא דעל המזבח, מה התם על ממש אף הכא נמי על ממש'. צריך עיון מהיכן פשוט שלדעת הסובר 'על' – בסמוך' אין כשר לעשות מערכה סמוך למזבח [וע' בזבחים (סה) מחלוקת תנאים אם עושים מערכה על גבי הסוכב]. ושמא היתה להם דרשה כלשהי על כך (שפת אמת).

בספר טהרת הקדש (להלן סב.) מבואר שגם למ"ד על-בסמוך, רוב 'על' שבתורה – ממש, ורק כשיש הכרח וסיבה מיוחדת, מפרש 'על' – בסמוך. וכבר קדמו בשו"ת חכ"צ (קסח. הובא במנחה טהורה שם, ע"ש בהרחבה). וכע"ז כתב השפת-אמת שם. וכן בק"א. וכבר קדמו התוס' (בסוטה לו.) שאפילו רבי שאמר על בסמוך לא אמר אלא במקום הכרח דרש או סברא, ע"ש. [ולפי"ז מתורצת קושית השפ"א עצמו להלן צג: גבי סמיכה בצדי הראש]. וצ"ל שגם כאן יש שום סברא לפרש 'על העצים' – בסמוך ולא דוקא עליהם ממש.

'לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו – אין מעכבין'. כמה שיטות בפוסקים; שיטת הרמב"ן (מובא בר"ן סוכה יז.) שאף על פי שהמינים לא היו ברשותו ביחד, אלא נטל מין אחד ואח"כ נודמן לו מין נוסף, כל שנטל בסופו של דבר את כולם – יצא, אלא שאין ראוי לברך אם אינו יודע בבירור שיבואו כולם לידו, שמא תימצא ברכתו ברכה לבטלה.

ואולם רוב הראשונים מפרשים 'יש לו אין מעכבים' – שהיו מצויים לו כולם, אלא שנטלם בזה אחר זה (כן כתב בה"ג לולב לד ע"ד; וכ"ד הרי"ף והרא"ש סוכה יז, והרמב"ם זו, וכן נראה מרש"י כאן – עפ"י בית יוסף או"ח תרנא, יב). אבל אם אין לו עתה כל המינים, אפילו יודע בבירור שהשאר יבואו לו אחר כך – לא יברך. וכן פסק להלכה בשלחן ערוך (שם; עפ"י משנ"ב).

וכתב עוד בב"י שייברך על הלולב [ויטלנו ראשון] ובוה פוטר את השאר, וכן פסק הרמ"א. ודלא כמוש"כ בארחות חיים בשם הראב"ד שמברך על כל אחד לעצמו.

ונראה שגם אם אין לו אגד בנמצא, לכתחילה יש ליטלם בבת אחת ולא זא"ז, ולא רק לדעת הסוברים שכשנוטל בזא"ז מברך על כל אחד לעצמו, נמצא זה מרבה בברכות שלא לצורך, אלא אף לשיטת שאר הפוסקים ודאי נוי מצוה שיקח כולם יחדיו. ועוד, הרי לא גרע מאתרוג שיש ליטלו לכתחילה במחובר לשאר המינים הגם שאינו אגוד עמהם, כמו שהביא בשו"ע (שם יא) מהר"ם רקנאטי.

[שמא יש לפרש טעמה של שיטה זו שצריך שיהיו כולם ברשותו בעת שמברך על הראשון – משום שצריך 'לכם' ביום הראשון, ואם לא קנאם כולם, הרי במצב זה אין לו אפשרות לקיום המצוה, הגם שיודע שודאי יוכל לקנותם אחר כך. כן צידד באגרות משה או"ח ח"ד סג, ד].

יש המחמירים יותר וסוברים שאינו יוצא ידי חובת המצוה אלא אם היו כל המינים מונחים לפניו (עפ"י הגר"א בשיטת הרמ"א (הרא"ש). ודלא כהמג"א והפמ"ג שצריך שיהיו סמוכים רק משום הברכה, שלא יהא הפסק – כמובא במשנ"ב ובשעה"צ. ומשמע שם שנקט לעיקר כמג"א). ואם סח והפסיק ביניהם – צריך לברך שוב על כל מין בפני עצמו. (רמ"א שם). ויש דעה שאם סח לא יצא ידי המצוה, וצריך לחזור וליטול שוב גם את מה שנטל מתחילה, ואז יברך 'על נטילת לולב' מחדש. 'וצריך עיון למעשה' (עפ"י באור הלכה ושער הציון שם יב). ושיטת רבנו תם שכיון שכולם מצוה אחת, אין מסתבר שיועיל בזה אחר זה, אלא צריך ליטלם בבת אחת דוקא, ואולם אין צורך לאגדם יחד, לחכמים. [והגיה בספרים 'לא שנו דמעכבין משום 'תמה' אלא שאין לו, אבל יש לו – 'תמה' הוא']].

וכשאינן לו את המינים כולם אלא חלקם, כתבו הפוסקים (בשו"ע שם עפ"י מהרי"ק מא, דלא כדעת ההשלמה) שיטול את מה שיש לו כדי שלא תשתכח תורת לולב, אבל לא יברך. (וע"ע ציונים בענין זה – קיום מצוה בחלקה כשא"א לקיימה בשלמות, ביוסף דעת מכות י). ויש לו ליוזר שלא לכוין לשם מצוה, שנמצא עובר בכך בבל-תגרע (עפ"י ט"ז תרנא סקי"ז; באור הלכה שם ד"ה אבל).

ויש מי שכתב שאין לאו ד'בל תגרע' אלא כאשר מתחיל במצוה ואינו גומרה, אבל כאשר אין התחלת מצוה – אינו עובר. ואם כן לשיטת רוב-ככל הפוסקים (מלבד הרמב"ן הנ"ל), הלא כשאין לו ארבע מינים, כשנטל חלקם לא עשה כלום, ואם נזדמנו לו שאר המינים, צריך לחזור וליטול את כולם שוב, נמצא שאין כאן התחלה למצוה (עפ"י בית הלוי ח"א מב, בשיטת טורי אבן).

ויש ראשונים שכתבו שבשאר ימי החג מלבד הראשון, גם אם אין לו כל המינים – יוצא בחלקם (ע' תוס' כאן. וכ"ה באור זרוע ח"ב שח; מרדכי סוכה תשמ"ט בשם ר"ת מאורליינש). ואולם דעת שאר הפוסקים (שם) שאין חילוק בדבר בין יום טוב ראשון לשאר הימים.

ד' מינין שבלולב, ב' מהן עושין פירות וב' מהם אין עושין פירות. העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין, ושאינן עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות, ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת'. הוא לשון קצר, שהסיפא מתיחסת רק לשלש מינים, שהרי האתרוג אינו נאגד עם השאר (כמו שדרשו בסוכה לד:). וברישא אמר שהתורה ציותה לקחת כל הארבעה, שנים שעושין פירות עם שנים שאין עושין, וכולם זקוקים זה לזה. ואחר כך אמר שיש מהם שצוותה תורה להיות באגודה.

ונראה שכשם שלחכמים אמרו שאם יש לו – אין מעכבים זה את זה ויכול ליטלם זה אחר זה (כפי מה שהביאו התוס' מבה"ג), הוא הדין באתרוג אפילו לרבי יהודה, אם נטלו עם שאר שלש המינים המאוגדים, בזה אחר זה – יצא (עפ"י חזון איש או"ח קמט, א).

(ע"ב) 'ושבפנים ושבמצורע'. משמע שהזאות שמן במצורע אינן בפנים אלא בעזרה [ומזה כלפי בית קדש הקדשים] (עפ"י תוס' להלן עד: ד"ה איכא).

ויש חולקים וסוברים שמוזה בהיכל על הפרכת – ע"ש ברש"י כת"י ובתוס' שם משמו, ורש"י יומא כד. וערש"י כאן ד"ה ושמצורע; ר"ש נגעים יד, תו"י ומאירי יומא סא..

יטהורים שנכנסו לפני ממציצתן, להיכל כולו – בארבעים, ומבית לפרכת – בארבעים, אל פני הכפורת – במיתה. נקט לשון זו, 'שנכנסו לפני ממציצתן' [כלומר לפני ממוקם עמידתם שהוא י"א אמה מקום דריסת רגלי ישראל, כמו שפרש"י. ונראה שלא נתכוונו לומר שאם נכנסו לפני ממוקם זה ילקו ארבעים (וכמו שתמה בשטמ"ק), אלא רק אם נכנסו להיכל, אלא שצ"ב מדוע נקט לשון זו], ולא אמר בקיצור: טהורים שנכנסו להיכל... – להשמיענו שאינם חייבים אלא כשנכנסו דרך שם, אבל אם פרצו בכותל ההיכל בדרום או בצפון ונכנסו – פטורים, כדלהלן (ובח תודה).

מה שכתב שהנכנס להיכל דרך משופש פטור, כתב זאת עפ"י דברי התוס' בסוגיין, הגם שרש"י לא כתב זאת במפורש אלא כלפי חיוב מיתה לנכנס בקדש הקדשים. וגם המשנה-למלך (ביאת המקדש ב, ב) והמנחת-חינוך (קפד) נקטו שאין ממעטים דרך משופש ממלקות אלא ממיתה בלבד.

– יש לשאול, הלא לכאורה משמעותו הפשוטה של הכתוב מורה שיש חיוב מיתה אף בכניסה להיכל – ואל יבא בכל עת אל הקדש, מבית לפרכת, אל פני הכפרת אשר על הארץ – ולא ימות, ומדוע פסקינן בסכינא חריפא להאי קרא?

ואמנם נראה מפשט דברי כמה מהראשונים, שיש חיוב מיתה בביאה ריקנית להיכל (כל בו לה; מאירי יומא נג. וכן הביא בספר כלי חמדה (אחרי) מתו"י ביומא שם. וי"ל) – והלא מפורש כאן ההפך? – ונראה שכונתם לומר שחיוב מיתה על ביאה ריקנית לפני ולפנים, אינו אלא כשביאתו להיכל היתה גם כן ב'ביאה ריקנית', אבל אם בבואו להיכל לא עבר על ואל יבא בכל עת אל הקדש כגון שנכנס שם לצורך עבודה, שוב אינו חייב מיתה בביאתו לקדש הקדשים, ונראה שלמדו כן מלשון הכתוב הנ"ל (עפ"י בית זבול ח"א כה,ה).

לכאורה יש ליישב בפשיטות שפשט הכתוב 'אל הקדש מבית לפרכת' מורה רק על כניסה לקה"ק, אלא שדרשו מיתור 'אל הקדש' כאזהרה נפרדת, לאסור גם כניסה להיכל, ודיינו לחדש אזהרה מן היתור, לא עונש מיתה. ומה שאמרו בגמרא שלחכמים 'קודש' משמע היכל, כדכתיב 'הבדילה הפרוכת...'. – זהו רק בהנחה שהיה כתוב 'אל הקודש, אל פני הכפורת', שאז 'הקודש' עומד בפני עצמו, כי 'אל... מפסיק הענין, ופשטותו מורה על ההיכל, אבל עתה שכתוב 'הקודש, מבית לפרכת' משמעותו הפשוטה מורה על קה"ק, כמדת הפרט המפרשת את הלשון הכללית. וראיה לדבר, שהרי סוגיא ערוכה היא בזבחים (פב:) גבי דם חטאת שנכנס להיכל שנפסל, 'אל הקדש פנימה' – בא זה ולימד על זה, שאילו נאמר רק 'אל הקדש' הוה אמינא קדש זה לפני ולפנים. הרי שמשמעות 'הקדש' בלבד אינו מורה דוקא על היכל אלא אם יש סיוע מן המקרא עצמו. ובוזה מיושבים דברי הרמב"ם והכס"מ ביאת המקדש ב, ב מקושית המשנה-למלך. ע"ע בספר פרקי מועדות עמ' 559 ואילך.

'לכתוב רחמנא אל הקודש ומבית לפרכת ולא בעי אל פני הכפרת... אל פני הכפרת דכתב רחמנא למה לי' – ואין לומר לעבור עליו בשני לאוין, כי ודאי אינו לוקה אלא אחת, שהרי לא נאמר בענין אלא 'לאו' אחד (עפ"י משנה למלך ביאת המקדש ב, ב).

טעמים ופרפראות

'העושיין פירות יהיו זקוקין לשאיין עושיין, ושאיין עושיין פירות יהיו זקוקין לעושיין פירות'. כיון שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, אין הצדיקים נחשבים כצדיקים גמורים אלא מחמת שהם נערכים ביחס לאחרים, וכלפי החוטאים הרי הם כצדיקים גמורים, נמצאת השלמתם באה ע"י החוטאים. וכיון שהצדיקים נראים שלמים וגמורים, כדאי הוא בזכותם להגן בעד הרשעים ולסלק הרעה לגמרי שלא תבוא, ונמצאו החוטאים זקוקים לאלו הצדיקים (בן יהודע. וע"ע עלי שור ח"ב עמ' תיה, ועמ' תג).

(ע"ב) 'משופש'. רש"י פרש: מלשון 'משובש', כי פ' ו-ב' מתחלפין, כמו 'נשפה' ו'נשבה'.
 וכדומה מצינו הפקר שנקרא (במשנת פאה) 'הבקר'. – ע' תוס' חולין נט: ד"ה והרי צבי; ספר האשכול (הל' בה"ב ותענית). וע' סוטה טז. 'עוקבת', והוא כמו 'עוקפת'. וע' שו"ת חות יאיר ע.
 וכן שאר אותיות שמוצאן שוה, כגון ב' ו' מ' פ' אותיות השפתים; א' ה' ח' ע' אותיות הגרון – לעתים מתחלפות זו בזו. ע' למשל להלן נג: שדרש 'המולה' – חמלה; וערמב"ן ויצא (ל, כ); נפש חיה (לר"ר מרגליות) נג, יב. ע"ע: יוסף דעת סוטה ג. סנהדרין כד. לט: ע. קג. ע"ז ב. טז. יט:

דף כח

'מן העשת'. נראה ברור מדברי הרמב"ם (בית הבחירה ג, ד) שהוא מפרש 'מן העשת' – גוש מלא של זהב. להוציא ריקועים דקים. ובכלל 'מקשה' הוא שלא תהא חלולה אלא מלאה. ואולי אפילו בדיעבד אם עשאה חלולה – פסולה, שהרי דין 'מקשה' הוא לעיכובא, כמו שאמרו בגמרא. ורק אם עשאה משאר מיני מתכות, יכול לעשותה חלולה (עפ"י זבח תודה. וע' בהרחבה בספר דבר אברהם ח"ג א ענף ה).

'באה זהב – באה ככר'. נראה שדין 'ככר' אינו אלא לכתחילה, שהרי לא שנה עליו הכתוב לעכב. ואין זה דומה לגביעים ופרחים וכפתורים שכתב הגרעק"א שמעכבים בכשרות המנורה – כי הם כתובים לפני תיבת יהוי, וכל הויה לעכב, אבל ככר כתוב לבסוף. ושבעת נרות ששנינו במשנה שמעכבים – הגם שכתובים לאחר יהיו – יש לומר כיון שהקנים נעשו לצורך הנרות, והרי גילתה תורה שהקנים מעכבים זה את זה, אם כן הוא הדין לנרות. או גם (כמו שכתב בקרית ספר) מפני שכתוב פעמים 'נרותיה' (עפ"י זבח תודה).

'ההוא פמוט מיקרי'. 'כמדומני לא מצינו פמוט במקרא. ואולי מ"מ הוה קים להו לחז"ל דלשון תורה הוא. וטפי נלענ"ד דעיקר הכונה דלא מיקרי מנורה, ואולי נר שמו' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'באה זהב – באה מקשה, לא באה זהב – לא באה מקשה'. כתב הרמב"ם (בית הבחירה ג, ה) שלעולם אין עושים אותה מן הגרוטאות, גם כאשר היא באה משאר מיני מתכות.
 [ונראה שמקורו ממה שאמרו בהמשך הסוגיא בחצוצרות שכשרות מן הגרוטאות משום מקשה היא – ולא חצוצרות. והלא החצוצרות היו משל כסף, ומשמע שהמנורה גם כאשר היא משל כסף אינה באה מן הגרוטאות].